

Danuta Rebech *

Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ

IKONOGRAFIA ŚWIĘTEJ JADWIGI KRÓLOWEJ W PUBLIKACJACH Z LAT 1801–1918

Była [...] wykształcona i zaprawiona w dobrym postępowaniu, a szaczytne miejsce zapewniało jej nie tyle znakomite pochodzenie, ile kobieca godność. Skromna z natury odznaczała się również wrodzoną wstydlivością. Otrzymała też z niebiańskiego daru bardzo wielką i rzucającą się w oczy urodę, jakiej nigdy dotąd nie widziano.

(J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*,
ks. X, Warszawa 1981, s.187).

Królowa Jadwiga została wyniesiona na ołtarze 8 czerwca 1997 roku przez papieża Jana Pawła II podczas uroczystej mszy świętej na krakowskich Błoniach. Ta uroczystość, a także przygotowania do niej przyczyniły się do wzrostu zainteresowania jej osobą, różnymi aspektami życia, a także ikonografią. W oczekiwaniu na kanonizację przygotowano wystawę w Muzeum Archidiecezjalnym w Krakowie poświęconą osobie Jadwigi i pamiątkom z nią związanym, a następnie wydano katalog zawierający reprodukcje eksponatów pokazanych na wystawie¹. Kanonizacja zbiegła się także z obchodami 600-lecia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie obchodu tego jubileuszu odbyła się sesja, podczas której Jan Samek, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i Papieskiej Akademii Teologicznej, wygłosił referat poświęcony wizerunkom Fundatorki Wydziału, uzupełniony przeżroczami. Referat ten, wraz z reprodukcjami, został ogłoszony drukiem w 1998 roku². Były to pierwsze albumowe prace dotyczące ikonografii św. Jadwigi Królowej.

* Danuta Rebech, autorka pracy magisterskiej pt. *Ikonoografia Świętej Jadwigi Królowej w publikacjach z lat 1801–1918* pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Kocójowej, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.

¹ *Błogosławiona Królowa Jadwiga w oczekiwaniu na kanonizację*; katalog wystawy, pod red. ks. J.A. Nowobilskiego, Kraków 1997.

² J. Samek, *Wizerunki królowej Jadwigi – wprowadzenie do ikonografii Błogosławionej*, [w:] *Jubileusz sześćsetlecia Wydziału Teologicznego w Krakowie 20 X 1996–20 X 1997*, [w:] *Studia do Dziejów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1998, t. 10, s. 319–326.

Przeglądając publikacje z XIX i początku XX wieku, można zauważyć, iż są one często ilustrowane wizerunkami Wawelskiej Pani bądź przedmiotami z nią związanymi. To stało się inspiracją, aby przyrzeć się temu zagadnieniu bliżej i spróbować odpowiedzieć na pytanie, dlaczego królowa Jadwiga tak często pojawia się w publikacjach tego okresu. Punktem wyjścia do poszukiwań był istniejący spis bibliograficzny ikonografii Andegawenki w czasopiśmie polskim z lat 1801–1918 dokonany przez Ludwika Grajewskiego³, który został sprawdzony z autopsji, w wyniku czego okazało się, iż zawierał nie tylko ilustracje, lecz często same ich opisy bez przedstawienia ikonograficznego. Następnie został on poszerzony o poszukiwania bibliograficzne w *Bibliografii Polskiej XIX stulecia* Karola Estreichera, Przewodniku Bibliograficznym Władysława Wisłockiego, *Bibliografii Polskiej* Jana Czubka, a także *Polskiej Bibliografii Sztuki 1801–1944*. Wyszukane w ten sposób opisy bibliograficzne zostały zidentyfikowane w takich bibliotekach krakowskich, jak: Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Biblioteka Czartoryskich. Znalezione w ten sposób książki zostały dokładnie przejrane pod kątem ikonografii Wawelskiej Pani. Nie wszystkie opisy bibliograficzne udało się zidentyfikować na podstawie zbiorów wymienionych bibliotek. Należy więc pamiętać, iż liczba ilustracji związanych z osobą Jadwigi może być większa. Ikonografia królowej Jadwigi w publikacjach omawianego okresu obejmuje zarówno portret królowej, sceny z jej życia, jak i przedmioty z nią związane. Tutaj uwaga poświęcona będzie wyłącznie portretom w zidentyfikowanych publikacjach. Znaleziono 43 wizerunki królowej, z czego 23 nie zostały zamieszczone w wymienionych wydawnictwach albumowych.

W artykule została dokonana charakterystyka portretów królowej, które powstały od XIV do początku XX wieku i znalazły się w książkach i czasopiśmie z lat 1801–1918 (kryterium chronologiczne przyjęto za Grajewskim). Na końcu referatu został dołączony spis bibliograficzny publikacji, w których pojawiły się omawiane tu portrety.

NAJDAWNIEJSZE WIZERUNKI – DO XVIII WIEKU WŁĄCZNIE

Do naszych czasów dotrwały dwa wyobrażenia współczesne czasom królowej Jadwigi, które można odnaleźć także w zebranej ikonografii, ale są one tak ogólnikowe i schematyczne, iż nie mogą dać żadnego pojęcia o portrecie królowej. Pierwsze pochodzi z srebrnej trumny św. Symeona, która znajduje się w Dalmacji, w Zadarze. Sarkofag ten został ufundowany przez Elżbietę Bośniaczkę jako wotum w 1380 roku. Widać na nim fundatorkę, jak na klęczkach wręcza drogocenny relikwiarz świętej patronowi. Przed Elżbietą, u stóp Symeona, klęczą rzędem trzy jej córki, jedna za drugą. Podpisany włoski artysta, Franciszek z Mediolanu, nie starał się, aby zaznaczyć jakiegokolwiek cechy osobiste, po których można by rozróżnić królową. Klęcząca najbliżej św. Symeona Jadwiga ubrana jest w taki sam strój jak pozostałe siostry oraz matka. Nie różni się także ani postawą, ani kształtem głowy czy twarzy. Jedyne odmienna wielkość postaci oznacza ich różnicę wieku⁴ (Typ 6). Podobnie jak to wyobrażenie z lat dziecińczych nie daje o niej żadnego pojęcia, tak samo jej wizerunek z majestatycznej pieczęci przy dokumencie z 1386 roku przedstawia tylko ogólny i nieuchwytny zarys postaci. Na

³ L. Grajewski, *Bibliografia ilustracji w czasopiśmie polskim XIX i pocz. XX w. (do 1918)*, Warszawa 1972.

⁴ L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Warszawa 1984, s. 103.

wielkim, bogato rzeźbionym tronie gotyckim, przypominającym szafiasty ołtarz, siedzi majestatyczna władczyni otoczona herbowymi tarczami. Trudno mówić o rozeznaniu rysów jej twarzy ze względu na mały wymiar postaci oraz złą jakość i tak zatartej i zużytej pieczęci, która pokazuje jedynie szczupłość jej sylwetki. Królowa ma długie rozpuszczone włosy, które spod korony opadają na ramiona okryte królewskim płaszczem. Jej strój, przedstawiony na pieczęci, jest typowy dla XIV wieku i najczęściej spotykany. Suknia przylega do linii bioder i jest skrojona wąsko. Poniżej bioder jest rozszerzona dużą ilością klinów i spływa w bogatych fałdach. Z widocznych na pieczęci akcesoriów wysoka korona i wysmukłe berło królowej są utrzymane w stylu rozwiniętego gotyku⁵ (Typ 38).

Tak oto przedstawiają się dwa jej współczesne, bardzo niedostateczne wyobrażenia, które nie odzwierciedlają powszechnie podziwianej urody królowej. Przedstawienia te nie mogą być podstawą do żadnych wniosków o jej powierzchowności.

Podobnie wygląda sytuacja w przypadku dwu wizerunków najbliższych jej czasów, a powstałych już w XV wieku. Jeden pochodzi z arrasu przedstawiającego drzewo genealogiczne Habsburgów. Na rozgałęzionych konarach znajdowały się wyobrażenia wszystkich członków rakuskiego domu, wraz z małżonkami. Przy Wilhelmie, jako jego żona poślubiona mu w Hainburgu, widnieje Jadwiga. Spod wielkiego rogatego kwefu, jaki nosiły w tamtym czasie zamężne kobiety, patrzy trochę w bok zwrócona twarz ani piękna, ani młoda.

Spod cienkich, szeroko zarysowanych brwi pozierają łagodne, wielkie oczy, nos orli, nakreślony szlachetnie, wcale kształtne usta z dolną wargą mocno wypukłą, przy tym oblicze ma trochę ciężki i gruby owal⁶ (Typ 39).

Drugi wizerunek znajdował się w katedrze wawelskiej. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem, po śmierci Jagiełły w 1434 roku, zawieszono nad sarkofagiem obraz malowany na drzewie, który przedstawiał najważniejsze momenty z jego życia. Na obrazie tym Jadwiga wraz z Jagiełłą trzymają w rękach wysoko podniesioną budowlę przedstawiającą budynek Akademii Krakowskiej, wewnątrz której na piętrze profesor wykłada siedzącym przed nim studentom. Poniżej uniwersytetu, między podniesionymi ramionami króla i królowej, umieszczono scenę przedstawiającą założenie altarzystów na Wawelu przez królową. Po prawej stronie, pod opieką św. Stanisława, klęczy król Władysław, po lewej zaś, pod opieką św. Władysława, króla węgierskiego – Jadwiga. Gromadka maleńkich postaci pod bokiem Jagiełły to Litwini przyjmujący chrzest udzielany im przez biskupa niewiele od nich większego. Tłum klęczących figurek dokoła Jadwigi i patrzących na chrzest Litwy – to Polska. Obraz ten w starodawnych opisach nosi nazwę *Typus foundationis Academiae Cracoviensis*⁷. Jak podaje Józef Muczkowski w swojej pracy pt. *Dwie kaplice Jagiellońskie*, malowidło to runęło i potrzaskało się na kawałki w 1769 roku. Zachowało się jednak w drzeworytach wykonanych w roku 1628 i 1642, z tą jedynie różnicą, że zamiast altarzystów przedstawiają onc Jana Kantego, który wówczas był zaliczony w poczet błogosławionych (Typ 40). Na obydwu tych wizerunkach Jadwiga wygląda źle i brzydko.

Przedstawione do tej pory wizerunki Jadwigi, mimo iż najbliższe jej czasom, ukazują potomności tylko domniemaną powierzchowność, albowiem nikt nie namalował

⁵ M. Gutkowska-Rychlewska, *Historia ubiorów*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968, s. 286.

⁶ L. Rydel, s. 105.

⁷ J. Muczkowski, *Dwie kaplice Jagiellońskie w katedrze wawelskiej*, Kraków 1859, s. 61–62.

królowej za jej życia. Późniejsze przedstawienia tym bardziej są pozbawione wszelkich cech prawdopodobieństwa. Każde pokolenie pojmowało ją po swojemu, każde przez swoich artystów chciało złożyć jej hołd.

Wawelski obraz już w drugiej połowie XVI wieku stał się źródłem ikonograficznym dla kolejnych wyobrażeń Wawelskiej Pani. Jako pierwszy wykorzystał go Tomasz Tretera (1547–1610) w swoim poczcie królów polskich wydanych w Rzymie w 1591 roku pt. *Regum Poloniae Icones*⁸, gdzie „Jadwiga ujęta jest w trzech czwartych, z ręką wyciągniętą w geście fundatorskim, z tym, że u Tretera niczego nie trzyma w dłoni i dlatego ten gest zdaje się być niczym nie uzasadniony. Można go jedynie tłumaczyć tym, że grafik przerysował postaci z pierwowzoru”⁹, na którym królowa podtrzymuje gmach Akademii Krakowskiej. Podobny jest również typ fizjonomiczny postaci i strój (Typ 27). Ślady rysów Jadwigi z *Typusu* można zauważyć również na reprodukcji obrazu z XVII wieku autorstwa Sylwestra Bianchiego¹⁰ przedstawiającego klęczącą postać królowej ze złożonymi rękami. Jadwiga strojem, kształtem korony, a nawet całą postawą przypomina postać z *Typusu*, umieszczonego nad grobem Jagiełły na Wawelu, tylko „rysy twarzy ma bez porównania szlachetniejsze niż na drzeworytach, z których znamy *Typus*”¹¹ (Typ 2).

W zebranej ikonografii znalazł się jeszcze jeden wizerunek królowej z XVII wieku. Jest to charakterystyczny dla swej epoki, całopostaciowy portret Jadwigi autorstwa Jana Triciusa (+1692).

W tej dostojnej, pewnej siebie damie z końca XVII stulecia nikt by się nie domyślił poważnej średniowiecznej władczyni, gdyby nie suknia w drobne lilie andegaweńskie i gdyby nie herb umieszczony w górnym rogu malowidła. Królowa stoi przy stole, na którym leży jabłko złote, jedną ręką trzyma lekkie berełko, drugą podgarnia sute fałdy płaszcza. Perły w uszach i na obnażonej szyi, uczesanie włosów, typ i wyraz twarzy, cała postawa – wszystko jest najzupełniej dowolne i z historycznym prawdopodobieństwem wręcz niezgodne¹² (Typ 28).

Odmiernym charakterem oznacza się pochodzący z początku XVIII wieku portret Jadwigi umieszczony w okrągłym medalionie, a wykonany przez Benoita Farjata (1646–1720). Jego Jadwiga „wygląda nieco na włoską Madonnę; piękności ani powagi odmówić jej nie można. Welonem zarzuconym na głowę przypomina szyć Tretera”¹³ (Typ 5).

W publikacjach omawianego okresu znalazł się także wizerunek królowej Jadwigi autorstwa Marceliego Bacciarellego (1731–1818), namalowany na życzenie Stanisława Augusta.

Pulchna i mimo pozornej powagi zalotna dama z XVIII w., w bogatej, kwiecistej sukni, w białych fałdzistych welonach, z dwoma sznurami pereł na obnażonej szyi, ma

⁸ W. Bahus, *Obraz królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX główne wątki ikonograficzne*, [w:] *Błogosławiona Jadwiga królowa w oczekiwaniu na kanonizację. katalog wystawy*, pod. red. ks. J.A. Nowobilskiego, Kraków 1997, s. 70.

⁹ B. Stawiarska, *Źródła ikonograficzne pocztu władców polskich Tomasz Tretera, Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Wydział Nauk o Sztuce 98, 1980, s. 66.

¹⁰ *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, pod red. J. Derwojeda, t. 1, Wrocław i in. 1971, s. 151, podając dane o artyście, nie podaje lat życia.

¹¹ L. Rydel, s. 107.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

koronę Łokietkową na skroniach, a w rękę trzyma ślubny pierścień, symbol swojej ofiary, a zarazem połączenia Polski z Litwą¹⁴ (Typ 1).

Portret ten nie odpowiada w niczym ani portretowanej osobistości, ani jej czasom, nie uwłacza to jednak talentowi malarza ani artystycznej wartości obrazu.

Dotychczasowe wyobrażenia Jadwigi, pod względem stroju głowy, były do siebie w tym podobne, że przedstawiały królową w białym welonie, na który nałożona była korona. Pierwowzór takiego nakrycia głowy dał prawdopodobnie *Typus* umieszczony nad sarkofagiem Jagiełły, a w innych jej portretach to nakrycie głowy rozpowszechniło się dzięki treterowskim sztychom. Do tego wzoru nawiązywano i w późniejszym czasie. Rogaty kwef z arrasu habsburskiego nie znalazł naśladownictwa, albowiem był mało komu znany¹⁵.

Wizerunki Wawelskiej Pani z XVI wieku są bardzo rzadkie, więcej przedstawień przyniósł wiek XVII i XVIII, ale dopiero wiek XIX, a zwłaszcza jego druga połowa, odznacza się wielką liczbą portretów królowej.

WIZERUNEK KRÓLOWEJ W XIX I POCZĄTKU XX WIEKU

Wiek XIX przyniósł wzrost zainteresowań historią. Było to związane z utratą niepodległości. Zwrócono wtedy szczególną uwagę na postacię wyróżniającą się w historii naszego kraju oraz pamiątki po nich. Do takich osób należała niewątpliwie królowa Jadwiga. Jej wyobrażenia zaczęto opierać na wiedzy o średniowieczu, zgodnie z duchem panującego wówczas historycyzmu. Dotyczyło to głównie spraw kostiumologicznych¹⁶.

Coraz większą popularnością zaczęła cieszyć się majestatyczna pieczęć królowej. Jako wzór wykorzystał ją Jan Matejko, Piotr Stachiewicz, Józef Krzeszcz-Męcina, a także Antoni Piotrowski (szerzej o tym w dalszej części).

Wizerunek Jadwigi jako króla wypełniano różną treścią. Artyści starali się dać przede wszystkim wiarygodny obraz córki Ludwika Węgierskiego. Zatem zaczęto sięgać, bądź bezpośrednio do Długosza i jego charakterystyki królowej, bądź do opracowań historycznych i literackich¹⁷.

Przez cały okres XIX wieku można śledzić, początkowo mniej liczne, a potem coraz liczniejsze, dzieła sztuki związane z Jadwigą i jej poświęcone. Pokolenie romantycznej epoki, rozmiłowane w średniowieczu, nie mogło nie mieć wizerunku Jadwigi, oczywiście pojętej po swojemu. Taki portret, chyba najlepiej odpowiadający marzeniom tego pokolenia, stworzył Józef Kurowski (1809–1851).

Regularnie piękna, w tęsknych oczach i na łagodnej twarzy rozlany ma wyraz namiętniejszej melancholii. Tak mogłaby wyglądać trubadurska dama, kochanka Wilhelma rakuskiego, lecz nigdy nie porwałaby za topór, by rozbijać bramę wawelską, i nie starczyłoby jej rozumu, by zakładać uniwersytet, ani dzielności, by dosiąść konia i Ruś odbierać węgierskim starostom (...). Taki obcisły, wycięty stanik z bufiastymi rękawami nosić by raczej mogła królowa Bona za młodych swoich lat, a co gorsza, takie upięcie włosów rozczesanych gładko i schodzących na uszy nosiły wszystkie piękności romantyczne, Kurowskiemu współczesne¹⁸ (Typ 10).

¹⁴ Tamże, s. 107–108.

¹⁵ Tamże, s. 110.

¹⁶ W. Bałus, s. 71.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ L. Rydel, s. 110.

Jednakże taki właśnie portret musiał chyba najlepiej odpowiadać marzeniom tego pokolenia o pięknej oblubienicy Wilhelma.

Z drugiej połowy XIX wieku pochodzi portret Andegawenki autorstwa Aleksandra Lessera (1814–1884), dla którego wzorem stała się widocznie pieczęć majestatyczna Jadwigi, albowiem jego królowa ma rozpuszczone włosy, a na głowie wysoką i lekką koronę z wysmukłych lili andegaweńskich. Na ramionach ma zarzucony płaszcz królewski, przytrzymany przepinką, biegnącą przez piersi. „Do rąk włożył jej na jedwabnej poduszce koronę Łokietkową, jabłko i berło, jak gdyby z insygniami tymi szła witać Jagiełłę”¹⁹ (Typ 11). Począwszy od Lessera, widać dopiero, jak dalece Jadwiga zaprzętała wyobraźnię narodu.

Największy polski malarz historyczny – Jan Matejko (1838–1893) poświęcił przedstawieniom Jadwigi wiele uwagi. Zebrany materiał ikonograficzny nie obejmuje oczywiście wszystkich prac artysty poświęconych Jadwidze. Jej pieczęć majestatyczna posłużyła mu do przedstawienia postaci królowej między Kazimierzem Wielkim a Władysławem Jagiełłą. Królowa ubrana jest w suknię typową dla jej czasów, z pasem na biodrach i orłem na piersiach. W prawej ręce trzyma dokument z pieczęcią, na którym widnieje napis *Academiae Cracoviensis*. Jest to przekonujący i żywy portret, patrząc na który, można przypuszczać, że Jadwiga mogła wyglądać tak naprawdę. Tutaj została przedstawiona jedynie jako jedna z typowych postaci XIV wieku (Typ 17). Do tego wizerunku podobny jest inny przedstawiający wyobrażoną do połowy figurę młodzietkiewic Jadwigi w stroju koronacyjnym pełną dziewczęcego wdzięku (Typ 14). Do studiów nad majestatyczną pieczęcią królowej powrócił Matejko jeszcze potem i tak powstał drzeworyt wydany kilka lat później w *Albumie Jana Matejki* wyobrażającym Jadwigę na tronie. Królowa ubrana jest w suknię haftowaną w andegaweńskie lilie i okryta gronostajowym płaszczem. Na swobodnie rozpuszczonych włosach ma wysoką misterną koronę, a w ręku trzyma berło. z prawej strony tronu stoi ochmistrzyni dworu, z lewej – dwaj młodzi paziowie (Typ 15).

Wraz z pojawieniem się tego drzeworytu wytworzył się w malarstwie polskim zasadniczy typ królowej Jadwigi, który był jeszcze niejednokrotnie punktem wyjścia zarówno dla samego Matejki, jak i późniejszych artystów²⁰.

W 1887 roku Matejko był obecny przy otwarciu grobu królowej na Wawelu. Na podstawie dokonanych wówczas pomiarów wykonał rysunek jej czaszki (Typ 13). Naoczne oględziny szczątków królowej przekonały go, że nie była to kobieta średniego wzrostu i raczej drobnej postawy, lecz „rosła i dalece wyniosła”²¹.

W rok później Matejko znowu namalował Jadwigę w jednym z 12 szkiców olejnych w *Dziejach cywilizacji w Polsce*. W obrazie pt. *Założenie Szkoły Głównej* środek całej kompozycji zajmuje królowa Jadwiga siedząca na tronie pomiędzy pierwotnym fundatorem, Kazimierzem Wielkim, a reformatorem uniwersytetu, Jagiełłą. Zamiast wiotkiej, drobnej postaci dawniejszego typu, dał majestatyczną, wspaniałą córę Andegawenów, co wyniosłe czoło podnosi na równi z ostatnim Piastem i pierwszym Jagiellonem²² (Typ 18). Wzorem dla postaci królowej na tym obrazie była żona artysty. Jak pisał Szymon Kobyliński:

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże, s. 113.

²² Tamże, s. 114.

[...] w *Dziejach cywilizacji w Polsce* Uniwersytet Krakowski wspomaga swymi klejnotami z końcem XIV wieku nieomal osobiście pani Teodora²³.

Najbardziej znany portret Jadwigi autorstwa Matejki pochodzi z *Pocztu książąt i królów polskich*, który długo sugerował społeczeństwu polskiemu wygląd królowej. Tymczasem jest on tak samo pozbawiony cech prawdopodobieństwa, jak i inne jej wizerunki. Jak napisał Szymon Kobyliński w *Tajemnicach Pocztu Matejki*, królowa Jadwiga ma twarz piękności krakowskiej roku 1890, pani Szczebreszczykiewiczowej

(...) z lukrową twarzą o nalanych kształtach, [...] z grubą i krótką szyją, przedziałkiem pośrodku głowy i malowniczymi puklami²⁴.

W prawej dłoni trzyma rektorskie berło,

(...) a na wypukłej – jak dyktowała moda A.D. 1890 – piersi widnieje ozdobny medalion z haftowanymi herbami: Orłem, Pogonią i [...] godłem kujawskim. Ogromna korona wieńczy swoisty kartusz na sukni, zresztą sukni wyjątkowej, bo [...] zszytej z gronostajów, a pysznym aksamitem, kosztownie przez pasamoników szmuklerką zdobionym, przykrytej. Jeszcze większa i wyższa korona wznosi się wysoko – aż górną krawędź rysunku w górę mija – na głowie monarchini [...]. Całość dopełnia imponujący płaszcz, spięty sznurowanymi klamrami, regaliaми zdobnych²⁵ (Typ 16).

Jeśli mowa o Matejce, warto zaznaczyć, że przedstawienia Wawelskiej Pani podjął się także wielki jego uczeń, Stanisław Wyspiański (1869–1907) w jednym z projektów witraży przedstawiającego Jadwigę wraz z Jagiełłą (Typ 32).

Wśród artystów tworzących portrety królowej nie zabrakło także Walerego Eliasza Radzikowskiego (1840–1905), cenionego ilustratora dzieł historycznych. Postać Jadwigi niejednokrotnie powraca w jego rysunkach. Jeden z nich przedstawia Andegawenkę nadającą Szkole Głównej klejnoty i przywileje, które przed nią na poduszce trzyma małe pachole, a może przyszły żak odnowionej Akademii. Rysunek ten jest wykończony drobiazgowo w szczegółach i widać tu dbałość o historyczne prawdopodobieństwo. Strój królowej odpowiada ubiorom kobiet z XIV wieku, gdzie

(...) suknią przedstawiała się w górnej połowie bardzo obcisła, z wąskimi a długimi rękawami. [...] Poniżej bioder, tak jak u mężczyzn obejmował kibić kobiecą pas, zwykle ozdobiony, z pod którego fałdzista spódnica długa do ziemi spadała a nawet się po niej wlekała. Na piersiach odstoniętych pod równą linią w około ciała przylegała suknią obramowana²⁶.

Ponadto ma narzucony na ramiona królewski płaszcz obszywany gronostajami (Typ 4d). Drugi także przedstawia stojącą postać królowej w podobnych szatach, z tą jednak różnicą, że w poprzednim rysunku wskazywała ona lewą ręką na przywileje i klejnoty dla Szkoły Głównej, a tu w lewej dłoni trzyma berło (Typ 4c). Do tych dwóch jest podobny, pod względem stroju, i trzeci rysunek autorstwa Radzikowskiego, na którym Jadwiga w prawej dłoni, wzniesionej w górę, trzyma krzyż, a w lewej chorągiew z herbami Andegawenów, Polski i Litwy (Orła i Pogoni). Na tym wizerunku królowa ma długie rozwiane włosy (Typ 4a). Radzikowski stworzył także rysunek postaci królowej wedle jej majestatycznej pieczęci z 1386 roku. Przedstawia on Andegawenkę w siedzącej

²³ Sz. Kobyliński, *Tajemnice Pocztu Matejki*, Warszawa 1984.

²⁴ Tamże, s. 77.

²⁵ Tamże.

²⁶ W.E. Radzikowski, *Ubiory w Polsce i u sąsiadów w wieku XIV*, Kraków 1899, s. 10.

pozie, z koroną na głowie, spod której opadają na ramiona długie włosy. W prawej dłoni trzyma berło, a w lewej jabłko (Typ 4b).

Warto wspomnieć w tym miejscu jeszcze o trzech portretach Wawelskiej Pani pochodzących z drugiej połowy XIX wieku. Wspólną ich cechą jest to, iż na wszystkich wizerunkach Jadwiga ma biały welon, na który nałożona jest korona. Jeden z nich, autorstwa Józefa Swobody²⁷, przedstawia siedzącą na tronie postać królowej, z orłem na piersiach, okrytą płaszczem bogato obszywanym gronostajami (Typ 24). Na dwóch pozostałych wizerunkach, nieznanego autorstwa, widnieje postać królowej ukazana do połowy. Na jednym układ postaci jest podobny, jak na portrecie Bacciarellego, ale nie widać dłoni, tylko górną część płaszcza, którym okryta jest królowa (Typ 32). Na drugim Jadwiga jedną rękę trzyma na piersiach, a w drugiej trzyma książkę z krzyżem na okładce. Na szyi ma zawieszony krzyż. Być może, nieznanemu artyście chodziło o podkreślenie pobożności królowej (Typ 33).

Pod koniec XIX i na początku XX wieku powstało wiele portretów królowej. Reprodukcyjne niektórych z nich można odnaleźć w zebranych materiale ikonograficznym. Do najwybitniejszych należy Jadwiga Antoniego Piotrowskiego (1853–1924) nabyta przez Uniwersytet Jagielloński. W postawie i stroju a także wyrazie twarzy artysta podkreślił przede wszystkim monarszy majestat i dostojność. Na stole, przy którym stoi królowa, Piotrowski zgromadził ważniejsze pamiątki po niej: perłowy racjonal biskupów krakowskich, szkatułkę z kości słoniowej oraz kryształowy puchar, w którym Jadwiga podczas koronacji złożyła na ołtarzu wino i wreszcie dokument z majestatyczną pieczęcią zwisającą na sznurze (Typ 21). Józef Męcina Krzeszcz (1860–1934) na jednym ze swych portretów Jadwigi przedstawił ją siedzącą na tronie, z różańcem w rękę i obliczem przedstawiającym żalostną melancholię i cichą rezygnację (Typ 9). Natomiast na obrazie Czesława Tańskiego (1862–1942) widnieje Jadwiga tronująca na tle makaty, z ogromnym białym orłem. Jego królowa

(...) wyróżnia się uwydatnionym silnie typem urody południowej; umyślnie przybrany wyrazem powagi, chłodu i skupienia stara się młoda pani pokryć płomienny żar swej natury, ale spod zapuszczonych w zadumie powiek wyziera pełnia kipiącego życia i rozmach woli, zdolnej wawelskie bramy rozbijać toporem²⁸ (Typ 26).

Z tego okresu pochodzą dwa portrety Jadwigi mające postać medalionów i ukazujące ją do połowy. Jeden jest autorstwa Ksawerego Pillatiego (1843–1902) i przedstawia królową o dziewczęcej twarzy w królewskich szatach, które są podobne do już opisywanych. Na szyi królowej widnieje krzyż (Typ 19). Drugi, nieznanego autorstwa, ma bogato zdobione obramowanie i ukazuje Jadwigę właściwie w takim samym stroju co poprzedni i również z krzyżem na szyi. Inna jest tylko twarz i korona (Typ 34).

Portrety królowej z początku XX wieku nie wnoszą wiele nowego, pod względem stroju są podobne do już opisywanych. Do tej grupy wizerunków należy wyobrażenie Jadwigi z *Pocztu Książąt i Królów polskich* z 1910 roku. W owalnym medalionie widnieje ukazana do połowy królowa w gronostajowym płaszczu i o zamyślonej twarzy (typ 36). Ukazana do połowy pojawia się także w *Małej historii Polski* Lucjana Rydla. Ma królewski płaszcz, koronę, berło, a ponadto krzyż na szyi i orła na piersiach (Typ 37). Na rysunku Leona Piccarda (1843–1917) widać właściwie tylko głowę Jadwigi. Na

²⁷ J. Kołakowski, *Słownik rytowników polskich*, Lwów 1874, s. 61, podając dane o artyście, nie podaje lat życia.

²⁸ L. Rydel, s. 116.

szy ma potrójny sznur peret, a w dwu górnych rogach, mającego kształt kwadratu, portretu umieszczone zostały herby Polski i Litwy (Typ 20). Do tej grupy portretów zalicza się także kolorowy wizerunek Andegawenki Piotra Stachiewicza (1858–1938) wzorowany na jej majestatycznej pieczęci. Przedstawia on ukazaną do połowy postać królowej w płaszczu obszytym gronostajem, niebieskiej sukni ze złotymi wykończeniami i złotym pasem na biodrach. Na głowie ma złotą koronę, w prawej dłoni berło, a w lewej dokument z pieczęcią (Typ 23). Z tego samego okresu pochodzą jeszcze dwa portrety królowej. Jeden jest nieznanego autorstwa i ukazuje stojącą postać królowej. Jej strój jest podobny do stroju, w jaki jest ubrana Jadwiga na portrecie z Pocztu Jana Matejki. W prawej dłoni trzyma berło (Typ 35). Drugi, autorstwa Antoniego Gawińskiego (1878–1954), przedstawia Jadwigę o męskich rysach twarzy i z koroną zakończoną czepcem (Typ 7).

Rzeźbione wizerunki królowej Jadwigi również mają swoje miejsce w ikonografii z XIX i początku XX wieku. Dwukrotnie przedstawił ją Oskar Sosnowski (1880–1939) wraz z Jagiełłą. Jedna z tych rzeźb znajdowała się w Moskwie, w Orużonej Pałacie (Typ 22a), a druga stoi na Plantach w Krakowie (Typ 22b). Obie rzeźby są podobne do siebie i ukazują parę królewską jakby zawierającą kontrakt lub przymierze. Nie jest to wyobrażenie kochanków, lecz ludzi, którzy łączą się dla dobra jakiejś sprawy, nawet mimo różnic osobistych. Uścisk dłoni i wzniesiony w lewej ręce Jadwigi krzyż wskazują, iż chodzi o unię dwóch państw i rozszerzenie chrześcijaństwa²⁹.

Dla uczczenia pięćsetlecia Uniwersytetu Jagiellońskiego Tadeusz Błotnicki (1858–1928) wykonał płaskorzeźbę profilów Jadwigi i Jagiełły, która ma postać tablicy z późnogotyckim obramieniem. W dolnej jej części znajduje się napis łaciński wyjęty z jagiellońskiego przywileju fundacyjnego³⁰ (Typ 3). Z tej samej okazji Wincenty Trojanowski (1859–1928) wykonał pamiątkowy medal przedstawiający królową Jadwigę pomiędzy Kazimierzem Wielkim a Władysławem Jagiełłą, czyli trójcę założycieli Akademii Krakowskiej³¹ (Typ 29).

Z 1900 roku pochodzi sarkofag królowej Jadwigi wyrzeźbiony przez Antoniego Madejskiego (1862–1939), a ufundowany przez Karola hr. Lanckorońskiego. Pomnik wyrzeźbiony jest w marmurze i przedstawia piękną leżącą postać królowej w koronie ze złożonymi do modlitwy rękami i okrytą bogatym płaszczem. Nogi królowej spoczywają na charcicze jako symbolu wierności. Skomponowany w duchu włoskich sarkofagów z epoki wczesnego renesansu włoskiego,

(...) poważny w liniach i stylowo pojęty, odtwarza królową, jaką nam przekazały dzieje: mądrą, pełną dobroci i świętą. Z rysów jej oblicza bije majestat królewski, technie ukochanie narodu aż do najwyższej oliarności, do zaparcia się najdroższych uczuć, do troski o jego przyszłość nawet na śmiertelnym łożu³² (Typ 12).

W tym samym czasie powstało na cześć Jadwigi inne wybitne dzieło autorstwa Leona Wyczółkowskiego (1852–1936). Jest to wytworny sarkofag królowej wyrzeźbiony jako studium do pracy malarskiej (Typ 30).

Inny artysta tamtych czasów, Wacław Szymanowski (1859–1930), w rzeźbiarskim wizerunku Jadwigi uwypuklił wewnętrzny smutek. Wszedł on w skład *Pochodu na Wa-*

²⁹ W. Bahus, s. 73.

³⁰ L. Rydel, s. 116.

³¹ Tamże.

³² *Nowe dzieła sztuki w katedrze na Wawelu*, „Biesiada Literacka” 1906, nr 23, s. 456.

wel – wielofigurowej kompozycji symbolizującej historię Polski. Wśród kilkudziesięciu figur tego pochodzenia nie mogło zabraknąć oczywiście Jadwigi³³. Jadwiga obraca się wstecz, poza siebie,

(...) jakby ją pociągały jeszcze wspomnienia dawnej, dziecięcej miłości. Oblicze królowej [...] nie dość może ma wykwintnych cech wielkiej, rasowej piękności. A jednak w te nieco grube rysy włął artysta poezję niewymownego smutku i tęsknoty, a ruchom całej postaci nadał jakiś płynny wdźwięk podkreślony jeszcze powłóczystą falą draperii³⁴ (Typ 25).

Jest to jedno z bardziej oryginalnych przedstawień Jadwigi.

Do grupy rzeźbionych portretów królowej należy także płaskorzeźba na Domu Polskim w Baku autorstwa Piotra Hermanowicza (1881–1939), a przedstawiająca Jadwigę w stroju królewskim pośród dzieci (Typ 8).

Omówione powyżej wizerunki królowej Jadwigi były z różnym natężeniem wykorzystywane w publikacjach XIX i początku XX wieku. Do najczęściej pojawiających się wyobrażeń królowej należał jej sarkofag, albowiem jego powstanie było ważnym wydarzeniem i wiele na ten temat pisano, zamieszczając przy tym jego zdjęcia. Dużą popularnością cieszył się także portret Jana Matejki z *Pocztu królów polskich*, do którego nawiązywali i inni artyści. Portret ten najczęściej zamieszczano w dziełach dotyczących historii Polski i pocztach królów polskich. Inne wyobrażenia królowej Jadwigi autorstwa Matejki nie cieszyły się taką popularnością i pojawiały się sporadycznie. Do autorów, których portrety Andegawenki wykorzystywano często lub do nich nawiązywano, należeli: Walery Eliasz Radzikowski, Aleksander Lesser, Marcelli Bacciarelli i Antoni Piotrowski. Natomiast wyobrażenia Wawelskiej Pani takich artystów, jak: Kawerego Pillatiego, Józefa Kurowskiego, Czesława Tańskiego, Antoniego Gawińskiego, Triciusza i innych pojawiały się sporadycznie. Kilka portretów pochodzących z publikacji tamtego okresu jest nieznanego autorstwa.

Dokonana analiza portretów królowej prowadzi do następujących wniosków. Nie dysponujemy żadnym współczesnym Jadwidze przekazem ikonograficznym dotyczącym jej postaci. Luki tej nie zapełnił także wiek XVI i XVII. W konsekwencji, gdy z końcem XVIII oraz w XIX i XX rozwijało się malarstwo związane z osobą królowej, poszczególni artyści nie mogli się oprzeć na żadnych przekazach dotyczących rzeczywistego jej wizerunku. Dlatego artyści dwóch ostatnich wieków koncentrowali się na akcentowaniu królewskich atrybutów Jadwigi: lilii andegaweńskich, złotych koron, płaszczy gronostajowych itp. Jeśli chodzi o samą twarz, to najczęściej przyjmowano wizerunek zbliżony do ideałów piękności danej epoki. Przez cały XIX wiek aż do początku XX w malarstwie rozwijało się wyobrażenie Jadwigi jako królowej. Dzieła pochodzące z tego okresu kładą nacisk na jej królewskość.

Popularność Wawelskiej Pani w XIX i początku XX wieku wynikała niewątpliwie z możliwości interpretowania jej życia w kategoriach romantyczno-patriotycznych. Oto młoda i piękna kobieta poświęciła swe życie osobiste dla dobra kraju, narodu i chrześcijaństwa. Jadwiga stała się ulubioną postacią nurtu patriotycznego w malarstwie polskim okresu niewoli narodowej, albowiem była ona chlubnie zapisana w polskich dziejach, godna naśladowania. Wywodząca się z dynastii, której przedstawiciele panowali na wielu dworach europejskich, starannie wykształcona, przyczyniła

³³ K. Nowacki *Popiersie Królowej Jadwigi*, „Rocznik Krakowski” 1975, R. 46, s. 161–162.

³⁴ L. Rydel, s. 118.

się do wzmocnienia pozycji Polski jako równorzędnego partnera w Europie. Za jej panowania Polska miała także wpływ na losy innych jej mieszkańców, albowiem królowa była zatroskana nie tylko o kraj, w którym przyszło jej panować, tj. Polskę, lecz także i o innych mieszkańców Europy. Chodzi tu przede wszystkim o Litwę, która dzięki Jadwidze, przyjęła chrzest drogą pokojową. Jej wielką rolę w chrystianizacji tego kraju artyści starali się podkreślić przez fakt umieszczania jej obok Jagiełły na ilustracjach przedstawiających chrzest Litwy (jest to widoczne w ikonografii królowej dotyczącej scen z jej życia). W rzeczywistości nie była ona tam obecna, ale pomagała w inny sposób, dobierając odpowiednich misjonarzy, przygotowując szaty, naczynia i księgi liturgiczne. Zastugi królowej Jadwigi można by wymieniać długo i dlatego nie dziwi fakt, iż była to postać często stawiana za wzór do naśladowania w ciężkim dla Polski okresie niewoli narodowej. Jej zasługi i cnoty wykorzystywano do przypomnienia Polakom ich chwalebnej przeszłości, kiedy to Polska miała określoną pozycję w Europie i wpływ na losy innych, oraz do rozbudzenia i utrzymania świadomości narodowej w czasie, kiedy nie było Polski na mapie Europy.

Aneks

SPIS BIBLIOGRAFICZNY KSIĄŻEK I CZASOPISM Z LAT 1801–1918 ZAWIERAJĄCYCH PORTRETY KRÓLOWEJ JADWIGI

* – portret odnotowany jest w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu...*, 1997.

** – portret odnotowany jest w: J. Samek, *Wizerunki królowej Jadwigi...*, 1998.

TYP 1. Marcello Bacciarelli Królowa Jadwiga *

W: „Tygodnik Ilustrowany” 1910, nr 38, s. 764, syg. BJ 100620 Lect. IV, G 743; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [251], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; Z. Bukowiecka, *Książeczka Zosi.. Opowiadania babuni o ojczyźnie*, Warszawa 1916, cz. 2, [na okładce], syg. BJ 77328 II, PB 1915 s. 9.

TYP 2. Sylwester Bianchi Królowa Jadwiga klęcząca *, **

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [247], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217;

TYP 3. Tadeusz Błotnicki Jadwiga i Jagiełło

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [287], syg. A.J 1, PB 1910 s. 217.

TYP 4. Walery Eliasz Radzikowski Królowa Jadwiga

A. W.E. Radzikowski, *Ubiory w Polsce i u sąsiadów w IV wieku*, Kraków 1899, strona tytułowa, syg. BJ 84073 III, E 2 t. 6 s. 76;

B. W.E. Radzikowski, *Ubiory w Polsce i u sąsiadów w IV wieku*, Kraków 1899, tabl. 9 fig. 3, syg. BJ 84073 III, E 2 t. 6 s. 76;

C. J. Chociszewski, *Historia dawnej Polski w krucichnym zarysie dla dzieci polskich*, Poznań 1905, s. 19, syg. BJ 870527 I, PB 1909 s. 131; S. Duchńska i W. Dzieduszycki, *Królowie polscy w obrazach i pieśniach*, Poznań 1893, s. 26, syg. BJ 3306, E2 t. 5 s. 208;

D. „Kłosa” 1879 nr 719, s. 233, syg. BJ 1371 IV, G 3468; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 201 i 265, PB 1910 s. 217.

TYP 5. Benoit Farjat Królowa Jadwiga

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 248, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 6. Franciszek z Mediolanu Sarkofag św. Symeona w Zadarze *

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 239, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 7. Antoni Gawiński Jadwiga

W: „Wędrowiec” 1905, nr 49, s. 904, syg. BJ 5963 IV czas, G 3954.

TYP 8. Piotr Hermanowicz Jadwiga na Domu Polskim w Baku

W: „Świat” (Warsz.) 1912, nr 17, s. 12, syg. BJ 100074 III, G 5318.

TYP 9. Józef Krzeszcz-Męcina Królowa Jadwiga *

W: „Biesiada Literacka” 1910, nr 1, s. 5, syg. PAU 3078, G 8538; L. Rydel *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [267], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 10. Józef Kurowski Królowa Jadwiga

W: „Przyjaciół Ludu” 1836, nr 34, s. [265], syg. F C.560 M, G 19791; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [253], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 11. Aleksander Lesser Królowa Jadwiga

W: A. Lesser, *Królowie polscy*, Warszawa 1860, przed s. 1, syg. BJ 334424 IV, E cz. i t. 2 s. 582; J. Chociszewski, *Dzieje narodu polskiego dla ludu polskiego i młodzieży*, Poznań 1869, s. 113, syg. BCz 5791 I, E2 t. 3 s. 123; W. Bełza, *Dawni królowie tej ziemi*, Złoczów 1895, s. 49, syg. BJ 861419, E2 t. 3 s. 173; H. Orsza, *z życia królowej Jadwigi*, Warszawa; Łódź, 1899, s. [3], syg. AJK 64, E cz. IV t. 3 s. 308; *Królowie polscy*, Kraków, 1900, postać 22, syg. BJ 126770 i, E cz. IV t. 2 s. 367; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 254, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 12. Antoni Madejski Sarkofag Królowej Jadwigi *, **

W: „Życie i Sztuka” 1901, nr 5, s. 54, syg. BJ 6539 III czsop., PBS t. 3 1834; „Architekt” 1903, nr 12, s. 133, syg. BJ 409647 IV, G 9352; „Biesiada Literacka” 1903, nr 7, s. 121 i [130], syg. BJ 100521 III, PBS t. 3 1838; „Biesiada Literacka” 1906, nr 23, s. 456, syg. BJ 100521 III, G 9352; „Misje Katolickie” 1910, R. 29, s. [9], syg. PAU 1052 IV, G 9352; „Tygodnik Ilustrowany” 1903, nr 5, s. 81, 85, [90], syg. BJ 100620 Lec. IV, PBS t. 3 1841; „Nasz Kraj” 1910, nr 79 s. 3, syg. BJ 7601 IV, G 9352; „Nowiny dla Wszystkich” 1910, nr 24, s. 1, syg. BJ 3184 V czasop., G 9352; „Tygodnik Ilustrowany” 1910, nr 38, s. 764, syg. BJ 100620 Lec. IV, G 9352; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 269, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; K. Bąkowski, *Dzieje Krakowa*, Kraków 1911, s. 22, syg. BJ 244178 III Lect., PB 1911 s. 34; „Ziarno” 1913, nr 32, s. 501, syg. BJ 412048 III, G 9352.

TYP 13. Jan Matejko Czaszka królowej Jadwigi

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [261], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 14. Jan Matejko Jadwiga

W: „Świat” (Warsz.) 1910, nr 41, s. 4, syg. BJ 100074 III, G 10075; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [89], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; „Świat” (Warsz.) 1913, nr 39, s. 3, syg. BJ 100074 III, G 10072.

TYP 15. Jan Matejko Jadwiga Andegaweńska **

W: *Album Jana Matejki*, z tekstem objaśniającym K.W. Wójcickiego, Warszawa 1873, s. 33, syg. BJ 344741 V, E cz. i t. 3 s. 82; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [127], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; „Kłosy” 1868, nr 176, s. 217, syg. PAU 1054, G 10072.

TYP 16. Jan Matejko Jadwiga z „Pocztu Królów i Ksiąząt Polskich” *

W: „Biesiada Literacka” 1900, nr 22, s. [421], syg. BJ 100521 III, G 10072; J. Matejko, *Wizerunki królów i ksiąząt polskich*, Warszawa [1900], s. [95], syg. BJ 5918, E cz. IV t. 3 s. 135; A. Sokółowski, *Dzieje Polski ilustrowane*, [bm] 1900, t.2, s. tyt. oraz na okł. wytłoczona na złoto, syg. BJ 699341, E cz. IV t. 4 s. 199; *Królowie i księżęta polscy*, Warszawa 1907, s. [97], syg. BJ 89801 I, PB 1907 s. 180; „Nasz Kraj” 1910, nr 79, s. 2, syg. BJ 7601 IV, G 8338 ; J. Matejko, *Album Królów Polskich*, Mikołów-Warszawa 1910, portret 22, syg. BJ 894240 III Rara, PB 1911 s. 1; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [155], syg. AJK 1, PB 1910

s. 217; K. Zimowski, *Mata historia Polski*, Kraków 1915, s. 18, syg. BJ 616221, BP 1915 s. 71; T. Jadwiga, *Obrazki z życia znakomitych Polaków i Polek*, Piotrogród 1916, s. [18], syg. BJ 281137 i, PB 1898s. 186; C. Niewiadomska, *Dzieje Polski w obrazach, legendach, podaniach*, Warszawa; Lublin; Łódź; Kraków [1916], s. 129, syg. BJ 717869 II, BP 1916 s. 69.

TYP 17. Jan Matejko Kazimierz Wielki, Jadwiga i Jagiełło

W: A. Sokołowski, *Dzieje Polski ilustrowane*, [bm] 1900, t. 2, s. 52, syg. BJ 699341, E cz. IV t. 4 s. 199; J. Matejko, *Ubiory w dawnej Polsce*, Warszawa 1901, rys. 10, syg. BJ 129482 Lect. III, PB 1901 s. 25; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 259, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 18. Jan Matejko Założenie Szkoły Głównej przeniesieniem do Krakowa ugruntowane**

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [209], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; J. Matejko, *Dzieje cywilizacji w Polsce*, Warszawa 1912, z. 2, szkic VII, syg. BJ 86564 IV, PB 1914 s. 103; A. Sokołowski, *Dzieje Polski ilustrowane*, [bm] 1900, t. 2, s. 43, syg. BJ 699341, E cz. IV t. 4 s. 199.

TYP 19. Ksawery Pillati Królowa Jadwiga

W: J.I. Kraszewski, *Wizerunki książąt i królów polskich*, Warszawa 1888, s. [166], syg. BJ 85471 III, E cz. IV t. 2 s. 356.

TYP 20. Leon Piccard Królowa Jadwiga

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 323, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 21. Antoni Piotrowski Królowa Jadwiga *, **

W: „Biesiada Literacka” 1910 nr 27, s. 6, syg. PAU 3078 III, G 12849; „Tygodnik Ilustrowany” 1910, nr 21, s. [411], syg. BJ 100620 Lect. IV, G 12849; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [174], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217; K. Bartoszewicz, *Księga pamiątkowa obchodu pięćsetnej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem*, Kraków 1911, s. [119] i 129, syg. BJ 874538 III, PB [brak].

TYP 22. Oskar Sosnowski Jadwiga i Jagiełło B*

A. L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 268, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.
B. A. Sokołowski, *Dzieje Polski ilustrowane*, [bm] 1900, t. 2, strona tytułowa, syg. BJ 699341, E cz. IV t. 4 s. 199; „Misje Katolickie” 1910, R. 29, s. [8], syg. BJ 100757 III, G 15547; „Świat” (Warsz.) 1910, nr 29, s. 8, syg. BJ 100074 III, PBS t. 3 3034; K. Bartoszewicz, *Księga pamiątkowa obchodu pięćsetnej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem*, Kraków 1911, s. [96], syg. BJ 874538 III, PB [brak]; „Biesiada Literacka” 1912, nr 39, s. 255, syg. BJ 100521 III, G 15547.

TYP 23. Piotr Stachewicz Jadwiga

W: W. Bandurski, *Jadwiga, święta królowa na polskim tronie*, Kraków 1910, il. 1, syg. BJ 854779 III, PB 1910 s. 233.

TYP 24. J. Swoboda Jadwiga *

W: „Lwówianin” 1844, z. 2, po s. 24, syg. PAU 2721 III, G 19791.

TYP 25. Wacław Szymanowski Jadwiga z „Pochodu na Wawel” *

W: „Kłoso” 1879, nr 719, s. 233, syg. BJ 1371 IV, G 3468; „Świat” (Warsz.) 1910, nr 41, s. 5, syg. BJ 100074 III, G 10243; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [283], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217

TYP 26. Czesław Tański Jadwiga

W: „Świat” (Warsz.) 1906, nr 46, s. 5, syg. BJ 100074, G 15343; „Świat” (Warsz.) 1910, nr 16, s. 9, syg. BJ 100074, G 15343.

TYP 27. Tomasz Treter Królowa Jadwiga

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 242, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 28. Jan Triciusz Królowa Jadwiga **

W: „Tygodnik Ilustrowany” 1900, nr 21, s. [401], syg. BJ 100620 Lect IV, G 17611.

TYP 29. Wincenty Trojanowski Kazimierz Wielki, Jadwiga i Jagiełło

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [293], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 30. Leon Wyczółkowski Sarkofag Królowej Jadwigi

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 270, syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.

TYP 31. Stanisław Wyspiański Jadwiga i Jagiełło *

W: „Świat” (Warsz.) 1910, nr 29, s. 6, syg. BJ 100074 III, G 18966.

TYP 32. Autor nieznany Jadwiga *

W: L. Siemieński, *Dzieje narodu polskiego*, Kraków 1851, s. 82, syg. BJ 18952 i, E cz i t. 4 s. 233; *Wizerunki książąt i królów polskich od VI do XVIII wieku*, Kraków 1852, s. 34, syg. BJ 32641, E cz i t. 5 s. 144.

TYP 33. Autor nieznany Jadwiga *

W: A. Nowolecki, *Poczet królów polskich*, Kraków 1869, postać 21, syg. BJ 221639 III, E cz. i t. 3 s. 254.

TYP 34. Autor nieznany Jadwiga Królowa

W: A.W. Grube, *Wiek średnie w obrazach*, Warszawa 1884, s. 284, syg. BJ 75485 I, E cz IV t. 2 s. 79.

TYP 35. Autor nieznany Jadwiga, królowa polska

W: J. Bałaban, *Historja Polski*, Lwów 1906, s. 59, syg. BJ 511374 I, PB 1906 s. 118.

TYP 36. Autor nieznany Jadwiga Królowa *

W: *Poczet Książąt i Królów polskich*, Kraków 1910, postać 22, syg. BJ 126889 I, PB [brak].

TYP 37. Autor nieznany Królowa Jadwiga *

W: L. Rydel, *Mała historia Polski*, Kraków 1917, s. [23], syg. BJ 78929 I, BP 1918 s. 158.

TYP 38. Pieczęć majestatyczna Królowej Jadwigi przy dokumencie z 1386 roku *

W: L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 243, syg. AJK 1, PB 1910, s. 217.

TYP 39. Królowa Jadwiga – wizerunek z drzewa genealogicznego Habsburgów *, **

W: W.E. Radzikowski, *Ubiory w Polsce i u sąsiadów w wieku XIV*, Kraków 1899, tab. 9 fig. 9, syg. BJ 84073 Lect III, E2 t. 6 s. 76; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 241, syg. AJK 1 PB 1910 s. 217; K. Bartoszewicz, *Księga pamiątkowa obchodu pięćsetnej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem*, Kraków 1911, s. 135, syg. BJ 874538 III, PB [brak].

TYP 40. Typus Fundationis Academiae Cracoviensis

W: W.E. Radzikowski, *Kraków dawny i dzisiejszy*, Kraków 1902, s. 335, syg. BJ 83109 i, PB 1902 s. 113; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. [245], syg. AJK 1, PB 1910 s. 217.